

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р **Велка Александрова Попова** – Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, за присъждане на образователната и научна степен **доктор** в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. *Филология*, докторска програма *Български език (Морфология)* към Катедрата по български език, Филологически факултет при Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”

Докторант: Здравко Милчев Минчев

Тема: „Имперсоналността в съвременния български език“

Научен ръководител: доц. д-р Красимира Ангелова Чакърва – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-1833 от 02.05.2018 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури, а на първото заседание на научното жури – за рецензент по осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Имперсоналността в съвременния български език“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. *Филология*, докторска програма *Български език (Морфология)*.

Представеният от Здравко Милчев Минчев комплект с материали е в пълно съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ. Той съдържа необходимите за процедурата документи. Докторантът е приложил седем отпечатани публикации, които са свързани с проблемите, разисквани в дисертационния труд.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Здравко Минчев завършва специалността *Български език и литература* през 2001 г. (бакалавърска степен) и специалността *Английски език и методика* през 2013 г. (магистърска степен), а в периода 2014–2017 г. е редовен докторант в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Междувременно неговият професионален път преминава през различни активности, а именно: преводач и технически сътрудник във Фондация „Обществен фонд – Пазарджик“, служител в регионална медия (в. „Виделина“, Пазарджик), учител по български език и литература в ОУ „Христо

Смирненски“ (Пазарджик), хоноруван преподавател по български език за чужденци в Пловдивския университет, управител на компания (SC Euro Finance SRL, Констанца, Румъния), а през последните няколко години паралелно е преподавател в ЕЦ „Логос“ (английски език) и в ОУ „Христо Ботев“ в с. Калугерово (български език и литература и английски език).

Солидното филологическо образование и разнообразният професионален опит са изградили у Здравко Минчев умения да работи бързо и систематично с голямо количество информация, да предлага решения на възникнали проблеми, да бъде кооперативен, дисциплиниран и организиран. А тези качества несъмнено са необходими за всеки, който е тръгнал по трудния път на изследовател на езика.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Рецензията на дисертационен труд на Здравко Минчев е посветен на един много сложен и неясен езиков феномен, а именно имперсоналността. Актуалността на разработвания от докторанта проблем се определя от неговата недостатъчна теоретична разработеност, а в научно-приложен план от необходимостта да се създаде ясна и непротиворечива класификация на имперсоналните езикови експликатори. Същевременно предложеното изследване несъмнено би било добра база както за бъдещи съпоставителни лингвистични разработки, така и за оптимизиране на теорията и практиката на лексикографската дейност.

4. Познаване на проблема

Здравко Минчев има задълбочени теоретични знания в областта на лингвистиката, които умее да прилага за постигане на конкретните научноизследователски задачи. Той познава отлично съществуващите в традицията и в нашето съвремие значими приноси в областта на разработваната в дисертационния труд проблематика. Благодарение на изключително добрия си лингвистичен усет и на широката си информираност докторантът успява не само да направи адекватен избор на темата на изследването си, но и да открие празните (неразработените) полета, на които да се посвети.

Теоретичната подготвеност и изключително задълбоченото познаване на проблема ясно се открояват в подхода на Здравко Минчев към прегледа на литературните източници, в който ясно прозират неговата самостоятелност, аналитичност и критичност, а така също и в способността му да интерпретира чуждите позиции в режим на дискусия и да предлага свои оригинални решения.

5. Методика на изследването

В основата на изследването заляга теорията за функционално-семантичните полета на А. В. Бондарко, която е създадена през 80-е години на XX век. В нея се съчетават два подхода – от форма към значение и от значение към форма, като така се постига по-голяма пълнота на описанието на особеностите на езика. В основата ѝ заляга разбирането, че граматичното равнище на езика не е единственото, което изразява дадено значение, а такива могат да бъдат фактически единиците от субзнаковото, от знаковото и от суперзнаково езиково равнище. В този смисъл изборът от докторанта функционално-семантичен дескриптивен метод е особено подходящ, тъй като той дава възможност да бъдат ясно отграничени понятията *персоналност* и *имперсоналност*, а също така и да се представят пълноценно разнообразните имперсонални експликатори в българския език.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Представената ми за рецензиране дисертация е написана на 215 страници, структурирани в увод, четири глави, заключение, библиография, списък на ексцерпирани източници и приложения. Цитирани са общо 156 източника на български, руски, френски и английски език, което е свидетелство за добра библиографска осведоменост на автора. Онагледяващият материал обхваща пет таблици (четири от които са изведени в Приложение № 2 „Таблицы и схеми“), една фигура и множество илюстративни примери от художествени произведения и разнообразни интернет източници.

Дисертационният труд на Здравко Минчев „Имперсоналността в съвременния български език“ тематизира интересна, актуална и значима проблематика. Авторът е насочил вниманието си към един от най-неясните и трудни за дефиниране езикови феномени, като при това се дистанцира от неговото едностранно представяне, а избира холистичния подход. В настоящото изследване към **имперсоналността** се подхожда от различни гледни точки, а именно: теоретичните сфери на граматиката, прагматиката, социолингвистиката, психолингвистиката, когнитивната лингвистика, лингвокултурологията и пр. В хода на анализа са отчетени и интерпретирани не само нейните чисто езикови проявления, но и цял ред особености, свързани с конкретните ситуации на възникването ѝ, със социалните роли на участниците в общуването, с механизмите на пораждаване на конкретните имперсонални структури, с народопсихологията и манталитета.

Като особено благодворен бих определила избора на функционално-семантичния дескриптивен метод на изследване, защото той дава възможност за ясното и недвусмислено разграничаване на понятията **персоналност** и **имперсоналност**, които според автора не са противоположни по значение. Имперсоналността е по-скоро понятие, най-пряко свързано с логическия субект, и по-

точно с комуникативния ранг на субекта в изречението. В този смисъл тя е представена в дисертационния труд като толкова функционално-семантично, колкото и прагматично понятие, което се свързва с конкретни езикови процедури, необходими за възникването му.

Обект на изследване в настоящия труд са езикови единици (глаголи, глаголни форми и синтактични конструкции), които най-често биват обозначавани като безлични или имперсонални. Като отчита тяхното изключително многообразие – причина за отсъствие на единомислие в българското езикознание по въпросите, свързани с тяхната същност и функциониране, Здравко Минчев предлага собствен модел на систематизация. Той е въведен в контекста на огромното множество предходни приноси в нашата научната традиция, в които доминантен е синтактичният подход към имперсоналността, като тук главната цел е да се хвърли повече светлина върху онези имперсонални модификатори, които са по-слабо проучени в българското езикознание. Това определя и основната цел на обсъжданото дисертационното изследване, а именно да се изследва цялостно съответното функционално-семантично поле, както и взаимодействието между имперсоналността и други граматикализирани значения в българския език (глаголни и именни), функциониращи в различни ФСП.

Като напълно успешен може да се коментира опитът на Здравко Минчев да даде в своя дисертационен труд една пълноценна представа за ФСП на имперсоналността в съвременния български език. В хода на конкретните анализи на основните компоненти, които изграждат това ФСП, авторът е успял да представи имперсоналността като езиково явление, надскачащо границите на морфологията и синтаксиса. Същевременно този езиков феномен е разгледан не само в лингвистична, но и във философска светлина, което на свой ред дава възможност на автора да представи адекватно неговата сложна природа. Така още в началото на труда във фокус попадат именно „философските „корени“ на имперсоналността...“, както и „културологическите и когнитивните причини за съществуването ѝ в езика“ (по думите на самия автор – вж. стр. 9).

Воден от стремежа си да установи кои са дълбоките причини за възникване и употреба на разнообразните имперсонални експликатори в българския език и да разкрие по-пълно психологическия и лингвокултурологичния аспект на имперсоналността, авторът прави опит да интерпретира нейната същност с оглед на българската **езиковата картина на света**. Направените в този труд наблюдения и интерпретации обаче би трябвало да се задълбочат и разгърнат в едно бъдещо изследване при отчитането на лингвистичните основи на балканския модел на света, за което има само отделни откъслечни заявки в текста. Във връзка с това бих си позволила да насоча вниманието на докторанта към методологичния труд на Т. В. Цивьян „Лингвистическите основи балканской модели мира“ (1990).

Цялостното впечатление, което създава текстът на Здравко Минчев, е положително. Добрият научен стил и стройната композиция определено са достойнства на труда. Още в увода ясно и отчетливо се маркират параметрите на изследването – неговите обект, предмет, цели, задачи, методология.

В първата глава „Лингво-философски аспекти на явлението имперсоналност“ е поставен на разглеждане въпросът за философските основания за възникване на имперсоналност в езика. Когнитивните причини за оформяне на всеки от типовете имперсонални изрази са обвързани с различни дефицити на когнитивно равнище (липса на съзнание за действащ субект, липса на контрол на действието или състоянието, липса на отговорност за действие или изказване). Проследени са също така и историческите корени на възникване на идеята за субект в езика. Обособени са няколко типа субект, с които се оперира в хода на анализа.

Във втората глава „Основни становища за имперсоналността в езиковедската литература“ са проследени различните становища за същността на имперсоналността като езиков феномен и в частност – за проявите ѝ в съвременния български език, както и в старобългарския език основа. Преобладаващата част от коментираните концепции са на български и руски езиковеди, което е обяснено от автора на дисертационния труд с няколко причини, а именно: първо, „имперсоналните модификатори в двата езика са почти идентични в структурно и семантично отношение; второ, руската езиковедска литература изобилства от трудове, посветени на имперсоналността, и въпреки че в терминологично отношение там също няма особен порядък, предложените подходи дават детайлна картина на проблема и предлагат набор от термини, които в българистичната литература липсват или са не особено популярни“. Като трети мотив е посочен фактът, че ключов автор на трудовете, свързани с теорията за функционално-семантичните полета, е А. В. Бондарко, чиито основни постановки сме използвали при описание на полето на имперсоналността и при изясняване на отношенията ѝ с ФСП на персоналността. Същевременно са представени и някои важни становища на френски, немски и др. автори, които обсъждат имперсоналността в общолингвистичен план.

В трета глава „Функционално-семантичното поле на имперсоналността в съвременния български език“ са разгледани подробно езиковите средства, изграждащи ФСП на имперсоналността. Преди това обаче са направени важни теоретични уточнения, свързани с въпроса за спецификата на имперсоналността като безядрена полева структура, която функционира в макрополето на персоналността. Поставен е акцент върху релацията между имперсоналността и глаголното лице като ядрена морфологична категория в рамките на персоналността. Подробно са анализирани различните модификатори от близката и далечната периферия на имперсоналността, като при това са прецизирани и названията на някои от тях.

В четвъртата глава „Категориални взаимодействия на имперсоналността“ във фокус попада проблемът за интерференцията между имперсоналността и някои глаголни категории, като лице, залог, наклонение, вид на глагола, който е разгледан в контекста на най-новите изследвания в съвременната българистика. По този начин изследваното от явление е освободено от теоретична самоцелност и е представено като фрагмент от динамичната картина на езиковото функциониране.

В заключението на дисертационния труд са обобщени изводите от наблюденията и анализите в отделните глави, като същевременно са маркирани перспективите за бъдещо разгръщане изследванията върху имперсоналността.

След списъците на използваната литература и на източниците, от които са ексцерпирани емпиричните данни, са предложени три приложения.

Приложение № 1 представлява специфичен справочник, съдържащ основни термини от теорията за функционално-семантичните категории на А. В. Бондарко, която именно е и теоретична база на настоящото изследване. Като отчитам изключителния терминологичен плурализъм в съвременната лингвистика, бих си позволила да определя това решение на автора на дисертацията като особено полезно за избягването на възможни превратни разночетения.

Приложение № 2 обхваща четири таблици и една схема, които имат за цел да онагледят наблюдения и изводи, направени в текста.

Приложение № 3 представлява опит за пълна лексикографска дескрипция на безличните и третоличните глаголи в съвременния български език, в който Здравко Минчев залага своите оригинални авторски идеи, които в известен смисъл биха могли да се определят като дискуссионни по отношение на някои кодификаторски решения в двата тома на *Официален правописен речник на българския език* (2012, 2016). Предложен е Речник на безличните глаголи (вкл. конструкциите с безлични глаголи) в съвременния български език, в който са включени 476 безлични глагола (в т. ч. и конструкции с безлични глаголи) и 1747 третолични. При това направената ексцерпция не претендира за изчерпателност, но в нея е представена коректно и непротиворечиво основната част от лексикалните модификатори на изследваното езиково явление.

Дисертацията на Здравко Минчев като цяло бих определила като полезен труд както с първата си част (първа глава и втора глава), която предизвиква полезни за нашето време на терминологичен плурализъм в лингвистиката дискусии, и с втората (представена във трета и четвърта глава), в която професионално и аналитично е дадена пълноценна представа за разнообразието на езиковите модификатори на имперсоналността в съвременния българския език, което със своята изключителна пъстрота изненадва дори специалиста, който вероятно до този момент дори не си е давал точна сметка за извънредната многообразност на нейните конкретни проявления.

В заключение бих искала да обобщя, че обсъжданият дисертационен труд на Здравко Милчев Минчев е първото цялостно проучване върху имперсоналността в български език, основните положителни страни на което са оригиналност, интердисциплинарност, аналитичност, както и теоретико-практическа приложимост на резултатите и авторските концепции.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Рецензираният дисертационен труд е първото монографично изследване на български език, в което темата за имперсоналността е изследвана в парадигмата на функционално-семантичните полета, като по този начин изследваният феномен е представен като явление, надскачащо границите на морфологията и синтаксиса.

Като новаторски може да се определи избраният от Здравко Минчев интердисциплинарен холистичен подход към изследването на проблемите на имперсоналността, с което се преодолява тясно специализираната лингвистичната перспектива, и явлението е представено в своята цялост и многообразие в светлината на философията, когнитивната лингвистика, социолингвистиката, психолингвистиката, лингвокултурологията и др.

Значим принос на дисертационния труд е предложението от Здравко Минчев собствен модел на систематизация на изразните средства на имперсоналността.

С особена значимост се открояват практико-приложните приноси на коментирания дисертационен труд, закономерен резултат от които е съставеният речник на безличните глаголи (и конструкции с такива глаголи) (476 единици) и на третоличните глаголи (1747 единици) в съвременния български език. При отразяването на лексикалните единици в него намират израз редица важни от лексикографска гледна точка разбирания на автора, които биха могли да имат полезни проекции в бъдещото разрешаване както на теоретични, така и в на практико-приложни лингвистични задачи и дискусии.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Предложени са седем публикации по темата на дисертацията, като шест от тях са доклади от солидни национални и международни конференции, което е свидетелство за това, че в голямата си част резултатите от проучванията на Здравко Минчев са апробирани пред широка професионална аудитория.

9. Лично участие на докторанта

Дисертационният труд представя своя автор като отлично подготвен лингвист, който с лекота се ориентира в сложната и многолика научна продукция. Неговата самостоятелност е факт и при работата с теоретичните източници, и при анализирането, систематизирането и моделирането на езиковите явления, и при интерпретирането и обобщаването на резултатите от изследването.

10. Автореферат

Авторефератът в обем от 37 стр. представя пълноценно и адекватно структурата и съдържанието на дисертационния труд, като при това се открояват ясно постигнатите в изследването резултати. Приносите са представени обективно. Положителни страни на текста са отличният научен стил, стегнатостта и аналитичността на изложението, максималната информативност и четивност.

11. Препоръки

Бих си позволила да препоръчам на докторанта да подготви и да издаде текста на дисертационния труд като книга, тъй като тя би била много полезна за широк кръг потребители.

Практико-приложният принос на рецензирания труд би могъл да има своите измерения в разработката на бъдещи учебни пособия, електронни приложения и речници, които биха осигурили обучението на студентите по различни езиковедски дисциплини.

Във връзка с по-нататъшното разгръщане на проучвателската дейност в полето на имперсоналността бих препоръчала на автора да насочи своето внимание към разширяване и задълбочаване на изследователските си интереси и търсения в сферата на когнитивната лингвистика.

Заклучение

Дисертационният труд „Имперсоналността в български език” съдържа резултати, които представляват значими приноси в теоретичен и практико-приложен аспект за съвременната българистика. В това изследване са инвестирани изключително много труд, усилия, постоянство и всеотдайност от страна на докторанта, което само по себе си говори за висока степен на професионализъм и отдаденост на науката.

Достоинствата на обсъждания текст, задълбочените теоретични познания на докторанта, способността му за самостоятелно провеждане на научно изследване, за формулиране на ясни и непротиворечиви изводи ми дават основание убедено да препоръчам на уважаемото Научно жури да присъди на Здравко Милчев Минчев образователната и научна степен „доктор” на филологическите науки в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филологии, докторска програма Български език (Морфология).

14.05.2018 г.

Рецензент:

проф. д-р Велка Попова